

Analysis of Psychological Development in Public Policy and Sustainable Development of Iran

Meysam. Esmaeelzadeh¹, Aliashraf. Nazari^{2*}, Seyed Mostafa. Abtahi³, Reza. Rostami⁴

¹ PhD Student of Public Policy, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

³ Assistant Professor, Department of Political Science, School of Law, Theology and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

⁴ Professor, Department of Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: aliashraf14032024@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Esmaeelzadeh, M., Nazari, A., Abtahi, S. M., & Rostami, R. (2024). Analysis of Psychological Development in Public Policy and Sustainable Development of Iran. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(1), 244-261.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The objective of this research is to analyze psychological development in public policy and sustainable development in Iran. This descriptive-analytical study employs the analysis of data collected through library research to elucidate the topic of the present research. Development is a complex process influenced by multiple indicators. Various theories have been proposed concerning development, each emphasizing specific aspects of the causes and factors contributing to development. These theories have focused on indicators such as geography, politics, international conditions, and others. One of the most crucial dimensions of achieving development, namely the role of psychological factors in the process of public policy formulation in Iran, has been less explored compared to other dimensions of development. Therefore, the present research addresses the role and position of psychological factors in Iran's development as a strong motivator for this investigation within the process of public policy in Iran. The findings indicate that despite the involvement of various individuals and institutions in the process of public policy formulation in our country, there are shortcomings in this area, particularly the minimal emphasis on the psychological approach. In other words, the psychological approach has not been addressed to the same extent as other sociological, political, and cultural approaches in development. Therefore, it can be concluded that psychological development, by fostering reconstructed attitudes, leads to the realization of good governance and development based on desirable policies in Iran.

Keywords: Public issues, public policy, psychological development, development, Iran.

EXTENDED ABSTRACT

Public policy formulation is a critical aspect of governance, as it shapes the trajectory of national development and impacts various sectors such as health, education, and security (Ehrenberg et al., 2021). In Iran, public policy has traditionally been driven by political, economic, and sociocultural factors, with less emphasis on psychological development. This study, therefore, seeks to explore the role of psychological factors in public policy and sustainable development in Iran, addressing a significant gap in existing literature.

The study employs a descriptive-analytical approach, utilizing data collected through extensive library research. The objective is to elucidate the importance of psychological development as a key driver of effective public policy and sustainable development in Iran. Development, as a multifaceted process, is influenced by a myriad of indicators including geography, politics, and international conditions (Martínez-Rodríguez et al., 2022). However, the psychological dimension, particularly the role of individual attitudes, beliefs, and values in shaping public policy, has been relatively underexplored in the context of Iran.

The findings of this study highlight a crucial oversight in Iran's public policy formulation process. Despite the involvement of various stakeholders, there is a significant gap in addressing psychological factors. The psychological approach has not been given the same level of attention as sociological, political, or cultural approaches. This oversight is particularly concerning given the potential of psychological development to foster reconstructed attitudes and thereby contribute to good governance and sustainable development. The study underscores that psychological factors, when integrated into public policy, can enhance the effectiveness of governance by aligning policies with the values and motivations of the populace (Bagherifard et al., 2014).

A review of the literature reveals that previous studies have primarily focused on the sociopolitical and economic dimensions of development. For instance, Kamali et al. (2020) identify key factors influencing policy formulation, including the nature of development policies, the actors involved, and the solutions proposed. However, the psychological underpinnings of these policies are seldom addressed. This study bridges that gap by emphasizing the importance of psychological development as a precursor to effective policy-making (Kamali et al., 2020).

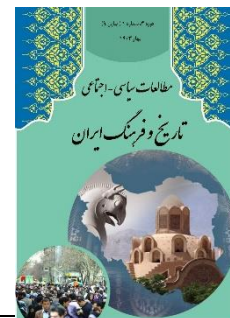
The study also delves into the theoretical underpinnings of psychological development in public policy. Drawing on theories from the modernization school of thought, it posits that psychological development, characterized by changes in attitudes, beliefs, and values, is essential for the broader process of social, economic, and political modernization. This perspective is supported by scholars such as McClelland, who argue that the need for achievement, a psychological construct, plays a pivotal role in economic development (Abdul Maliki, 2020). The study argues that in the Iranian context, fostering such psychological constructs among policymakers and the general population is crucial for overcoming the developmental challenges the country faces.

The implications of these findings are profound. By integrating psychological development into public policy, Iran can address some of the systemic issues that have hindered its progress towards sustainable development. This includes not only the technical aspects of policy formulation but also the

cognitive and emotional factors that drive human behavior. The study suggests that a shift towards a more psychologically informed approach to public policy could lead to more effective governance, greater public trust in government institutions, and ultimately, a more sustainable development trajectory.

In conclusion, this study makes a compelling case for the inclusion of psychological factors in the formulation of public policy in Iran. It highlights the potential of psychological development to transform governance and drive sustainable development. The findings call for a reevaluation of current policy-making processes, advocating for a more holistic approach that considers the psychological dimensions of development alongside the sociopolitical and economic factors. This approach, the study argues, is essential for achieving the goal of good governance and sustainable development in Iran.

This research contributes to the broader discourse on development by underscoring the importance of psychological factors in public policy. It offers a new lens through which to view the challenges of development in Iran, providing a foundation for future studies that could further explore the intersection of psychology and public policy in other contexts. The study's findings are particularly relevant for policymakers, suggesting that the integration of psychological insights into the policy-making process could enhance the effectiveness and sustainability of development efforts in Iran.

تحلیل توسعه روان‌شناختی در سیاست‌گذاری عمومی و توسعه پایدار ایران

میثم اسماعیل زاده^۱، علی اشرف نظری^{۲*}، سید مصطفی ابیطی^۳، رضا رستمی^۴

۱. دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری عمومی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۴. استادیار گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: alishraf14032024@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

اسماعیل زاده، میثم، نظری، علی اشرف، ابیطی، سید مصطفی، و رستمی، رضا. (۱۴۰۳). تحلیل توسعه روان‌شناختی در سیاست‌گذاری عمومی و توسعه پایدار ایران. *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*, ۳(۱), ۲۴۴-۲۶۱.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

هدف این پژوهش تحلیل توسعه روان‌شناختی در سیاست‌گذاری عمومی و توسعه پایدار ایران است. این پژوهش (توصیفی - تحلیلی) با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده که به روش کتابخانه‌ای می‌باشد، به تبیین موضوع پژوهش حاضر پرداخته است. توسعه فرایندی پیچیده است که شاخص‌های متعددی در دستیابی به آن نقش دارند. نظریات مختلفی و در باب توسعه ارائه شده و هر کدام بر جنبه‌هایی خاص از علل و عوامل توسعه تأکید دارند. این نظریات بر شاخص‌هایی از قبیل جغرافیا، سیاست، شرایط بین‌المللی و غیره متمرکز شده‌اند. یکی از مهم‌ترین ابعاد محوری تحقق توسعه یعنی نقش آفرینی عوامل روان‌شناختی در فرایند تدوین سیاست‌گذاری عمومی توسعه در ایران می‌باشد که همگام با سایر ابعاد توسعه کمتر بدان پرداخته شده است. از همین رو در پژوهش حاضر به نقش و جایگاه عوامل روان‌شناختی در توسعه ایران به عنوان محرک قوی این تحقیق در فرایند سیاست‌گذاری عمومی ایران پرداخته شده است. یافته‌ها حاکی از این است که در کشور ما علیرغم درگیر بودن افراد و نهادهای مختلف در فرایند تدوین سیاست‌گذاری عمومی کاستی‌هایی در این زمینه به خصوص کم رنگ بودن رویکرد روان‌شناسی احساس می‌شود. به عبارتی در توسعه به رویکرد روان‌شناسی به مانند سایر رویکردهای جامعه‌شناختی و سیاسی و فرهنگی پرداخته نشده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که توسعه روان‌شناختی با ایجاد نگرش‌های بازسازی شده سبب تحقق حکمرانی خوب و توسعه مبتنی بر سیاست‌گذاری‌های مطلوب در ایران می‌شود.

کلیدواژگان: مسائل عمومی، سیاست‌گذاری عمومی، توسعه روان‌شناختی، توسعه، ایران.

سیاست‌گذاری عمومی جهت حصول اهداف، به منظور اجرای طرح‌های موردنظر برنامه‌هایی سیاسی را شامل می‌شود و به طور مستقیم یا غیرمستقیم زندگی عامه مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Ehrenberg et al., 2021). سیاست‌گذاری عمومی اراده‌ی نظام سیاسی در زمینه‌ی اینکه چگونه می‌تواند امور مردم را در زمینه‌ی امور مختلف مثل کشاورزی، بهداشت، آموزش و پرورش و امنیت عمومی، امور درمانی، حمل‌ونقل، برنامه‌ریزی شهری، اشتغال و... سامان دهد، می‌باشد (Martínez-Rodríguez et al., 2022; Qolipour, 2009). در تعریف دیگر مجموعه‌ای از اقدامات عقلانی است که طی فرایندی به انجام رسیده‌اند و شامل مراحل هم‌چون تنظیم راه‌حل، اتخاذ سیاست، اجرای سیاست و ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها هست. نحوه تدوین مسائل سیاستی، چگونگی تبدیل پدیده‌ها به صورت مسئله‌های سیاستی دولت، نحوه تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات دولتی و نهایتاً ارزیابی اعمال دولتی از جمله موضوعات مورد مطالعه در حوزه سیاست‌گذاری عمومی است (Bagherifard et al., 2014). وجود مشکلات متعدد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و... در کشورهای مختلف، توجه دولتمردان و سیاست‌گذاران آن‌ها را به خود جلب و آنان را به اتخاذ تدابیر لازم جهت حل مسائل یادشده سوق می‌دهد. به عبارت بهتر مسائل موجود در جامعه را می‌توان عاملی برای سیاست‌گذاری دانست. این سیاست‌ها زندگی اقشار گوناگون جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد (پژوهشکده امنیت اقتصادی تدبیر، ۱۳۹۶). سیاست‌گذاری عمومی در ایران نیز به صورت فرآیندی است که برای تعیین سیاست‌ها و برنامه‌های عمومی و تعیین رویکردهای استراتژیک بر اساس اهداف کلی جامعه انجام می‌شود، در این فرآیند نقش بسیار مهمی برای توسعه روان‌شناختی ایفا می‌کند (Abdul Maliki, 2022). توسعه روان‌شناختی به معنی ایجاد فضایی است که فرآیند سیاست‌گذاری عمومی را با تکیه بر مفاهیمی همچون نگرش، باورها، گرایش‌ها، ارزش‌ها، تجربه‌ها، انگیزه و هنجارهای حاکم به عنوان شاخص‌های توسعه روان‌شناختی مورد بررسی قرار می‌دهد (Crowley et al., 2019) و به اهمیت ایجاد این شاخص‌ها در مطلوبیت فرایند سیاست‌گذاری عمومی، تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، بررسی و حل مسائل و مشکلات در ایران و نتایج حاصله تأکید می‌کند.

در فهم موضوع توسعه در ایران به طور طبیعی باید به سراغ علل مختلف برویم. اما به طور علی نمی‌توان صد علت را لیست کرد و برای اصلاح، بهبود، برنامه‌ریزی حول رویه سیاست‌گذاری باید به نوعی تمرکز علی دست یابیم. می‌باید در چند علت اساسی باشیم تا بتوانیم اصلاح و برنامه‌ریزی کنیم. به نظر می‌آید به لحاظ نظری و متدولوژیک مشکل از دو حالت خارج نیست: یا بحران در افکار و پارادایم‌های فکری و نارسایی‌های فکری است و یا بحران در افراد و شخصیت و خلیات و روحیات افراد است. البته در هر صورت اینها نتایج ساختارهاست و یا روابط متقابلی میان شخصیت شهروندان یک جامعه و نظام و ساختارهای حاکم بر آن‌ها. از منظری دیگر افکار و گردش افکار تحت تاثیر ساختارهای حاکم است و نظر به برون رفت نتایج مطروحه، لزوم تغییر در ساختارهای منتهی به شخصیت و ذهنیت به عنوان پیش زمینه، که تغییر در ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی را در پی دارد را محتمل می‌سازد (Sari al-Qalam, 2014) به عبارتی هر چند در بررسی مقوله توسعه در ایران از منظرهای گوناگون مورد واکاوی قرار گرفته است؛ اما لزوم توجه به تغییر خلیات و شخصیت متولیان موثر در فرایند سیاست‌گذاری عمومی کمتر مورد پژوهش کاربردی قرار گرفته است و به همین دلیل در این پژوهش لزوم توجه به شاخص‌های توسعه روان‌شناختی در فرایند سیاست‌گذاری عمومی مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرد. لذا نظر به بررسی فرایند سیاست‌گذاری عمومی با رویکرد روان‌شناختی لزوم توجه به علم روانشناسی انکار ناپذیر می‌باشد (Cottam et al., 2022). پژوهشگران سیاسی به کمک روانشناسی سیاسی، افکار عمومی و رفتارهای انتخاباتی را بررسی می‌کنند، نوسانات احتمالی را در انتخابات آینده پیش بینی می‌کنند، واکنش‌های احتمالی شهروندان را در قبال مساله‌ای خاص را برآورده می‌کنند، می‌توانند درباره احتمال موفقیت یا شکست طرح‌های سیاسی که به اجرا گذاشته

می‌شوند، نظر بدهند. از طرفی آشنایی با روانشناسی اجتماعی به قانون گذار و سیاست‌گذاران این فرصت را می‌دهد که به پشتوانه علمی روانشناسی بهترین قوانین را وضع و بهترین سیاست را پیشه سازد (Rovira Kaltwasser, 2021). از همین رو یک مطالعه با رویکرد و محوریت مباحث روان‌شناختی و تأثیرات آن بر فرایند سیاست‌گذاری عمومی را ضروری کرده است. همچنین این پژوهش درصدد است به این سؤال پاسخ دهد که مدل مفهومی روان‌شناختی از چه جایگاهی در سیاست‌گذاری عمومی و توسعه برخوردار است؟ و بر همین اساس تلاش می‌کنیم شاخص‌های توسعه‌پذیر را از دیدگاه محقق تبیین کنیم.

لذا در این نوشتار برآنیم فرآیند سیاست‌گذاری در کشورمان را از منظر توسعه روان‌شناختی مورد مطالعه قرار دهیم که فرایند سیاست‌گذاری در ایران دارای چه آسیب‌ها و ضعف‌هایی است و چه راهکارهایی برای رفع آن وجود دارد؟ و با این تفصیل مهم ترین مسئله این پژوهش این است که مهم‌ترین موانع در فرایند سیاست‌گذاری عمومی توسعه در ایران از دیدگاه روان‌شناختی چیست؟

پیشینه پژوهش

نظری (۱۴۰۲) در مطالعه‌ای معتقد است که مسئله اصلی نه توصیف صرف وضعیت کنونی علوم سیاسی و سیاست‌گذاری در ایران، بلکه تحلیل و ارزیابی تفاوت هستی‌شناسی‌های متفاوت، بررسی جوانب هر یک از آن‌ها در چارچوبی تحلیلی است (Nazari & Ali, 2022). کمالی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی دریافتند که تدوین سیاست‌های توسعه در ایران در پنج مضمون (۱) ماهیت سیاست‌های توسعه (۲) عوامل مؤثر بر تدوین سیاست‌های توسعه (۳) بازیگران تدوین سیاست‌ها (۴) راه‌حل‌های ارائه شده در سیاست‌های توسعه و (۵) تعیین اهداف سیاست‌های توسعه، قرار دارند (Kamali et al., 2020).

محمدی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی به تبیین عوامل روانی تأثیرگذار در روند توسعه و نقش این عوامل در پیشبرد توسعه در کشورهای کمتر توسعه‌یافته پرداختند و نتیجه گرفتند که نوعی همبستگی و رابطه علی و معلولی میان متغیر مستقل (نقش درماندگی آموخته شده) بر متغیر وابسته (روند توسعه) وجود دارد. یافته‌ها نشان داد که تفاوت بین خود واقعی و خود آرمانی آغازگر تنش و تضاد فکری است و چنین روندی با این تفکر همراه است که هرچه در جهت برون رفت از درماندگی تلاش شود، موفقیت و پیشرفتی حاصل نمی‌شود (Malek Mohammadi, 2022).

عبدالملکی (۱۴۰۲) به سیاست و سیاست‌گذاری با رویکرد روانشناسی می‌پردازد و اشاره می‌کند که رابطه دوسویه سیاست و روانشناسی منجر به شکل‌گیری رشته مطالعاتی روانشناسی سیاسی شده است که در ذیل آن به تأثیرپذیری پدیده‌ها و رفتارهای سیاسی از محیط زندگی و وضعیت‌هایی که فضای روان‌شناختی همچون نگرش، عواطف، احساسات و باورهای افراد را شکل می‌دهد پرداخته که ممکن است شخص دست به رفتارهایی بزند که متأثر از محیط و شرایط آن فرد می‌باشد و رفتارشناسی افراد در حوزه سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی را نیز در ذیل همین چارچوب مورد مذاقه قرار می‌دهد (Abdul Maliki, 2022).

عبدالملکی (۱۴۰۰) در پژوهش دیگری نتیجه می‌گیرد که توسعه شناختی به همراه خود توسعه رفتاری را به ارمغان می‌آورد و منجر به توسعه رفتار در راستای کنش‌های مثبت و بهینه می‌شود. از این رو یک کشور و جامعه زمانی توسعه پیدا می‌کند که باور به توسعه در ذهن افراد آن جامعه وجود داشته باشد و رفتار مردمان آن در جهت توسعه یافتگی گردش کند (Abdul Maliki, 2020).

ستاری فر (۱۴۰۰) در پژوهشی عنوان می‌کند که نگاه همه‌جانبه‌ای به عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مؤثر در ناکامی و دستیابی ایرانیان به توسعه یافتگی می‌اندازد و به شناخت دولت نسبت به ارزش، باورها، تفکرات و قانون‌مندی جامعه به‌عنوان خالق ابعاد توسعه اشاره می‌کند (Satarifar, 2020).

در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۸۲) به مسائلی چون بیکاری، گرانی، اعتیاد، پارتی بازی، طلاق، دزدی و کلاهبرداری، تبعیض، اختلاف و چند دستگی، دین‌گریزی و... می‌پردازد که سیاستگذاران می‌بایست با شناخت دقیق از مسائل پیش رو نسبت به اتخاذ سیاست‌گذاری‌های مناسب جهت برون رفت از مسئله‌های ایجاد شده در هر مقطع زمانی اقدام نمایند.

مفاهیم نظری

ادبیات نظری مربوط به توسعه روان‌شناختی مبنی بر تحلیل اتفاقات رایج است که در آثار دانشمندان مطرح این حوزه مشاهده می‌شود. الکس اینکلس و اسمیت نوسازی روانی را نوعی فرایند اجتماعی دانسته که در طی آن انسان‌هایی که نگرش و رفتارهای ارزشی مدرن‌تر دارند، از نهادهای مدرن و نوسازی کلی جامعه حمایت می‌کنند (Ehrenberg et al., 2021). آنان مشخصاتی را برای انسان مدرن شامل پذیرش تجربه‌های جدید، آمادگی برای تغییر اجتماعی، قلمرو رشد عقیده و اطلاعات، زمان، کارایی، برنامه‌ریزی، محاسبه‌پذیری با اعتماد، آموزش و اشتغال، آگاهی از مقام دیگران برمی‌شمارند. (ویبر، ۱۳۵۰: ۲۶-۲۵). دانیل لرنر ورود عناصر حامل نوسازی را در آمادگی روانی و تحرک ذهنی انسان‌ها برای پذیرش عناصر جدید تجدد مؤثر می‌داند (Azkia, 1997). وی مهم‌ترین عوامل آمادگی روانی انسان‌ها را که برای نوسازی مفید است را شامل: بسط و گسترش رسانه‌های گروهی، سوادآموزی، ارتقاء تحصیلات، شهرنشینی و مشارکت می‌داند و به این نتیجه می‌رسد که همراه با ورود تسهیلات شهری، نگرش و باورهای انسان‌ها تغییر می‌کند و اندیشه آنان نیز مدرن می‌شود. (آر. ملکات، ۱۳۸۴: ۱۳۲). اورت هیگن پیشرفت را شامل دو مرحله (۱) سبک آگاهی جدید (۲) و کاربرد این آگاهی‌ها در فرایند توسعه می‌داند (هیگن، ۱۹۹۲: ۵۵). وی شرایطی همچون احساس مسئولیت، اعتماد و اطمینان، درک خطر و احساس مبارزه با آن، ایجاد توان همدلی بالا، انگیزه بالای پیشرفت، نیاز به استقلال و نظم، کمک و همکاری با دیگر هم‌نوعان، مشارکت آگاهانه و ارادی در تصمیم‌گیری و امور مرتبط با زندگی خود را لازمه توسعه اجتماعی و اقتصادی می‌داند (روزی، ۱۳۸۲: ۸۱). مک کله لند مفهوم «ویروس ذهنی» را مطرح ساخت و آن را ویروس «نیاز به موفقیت» نامیده است که منجر به رشد و توسعه اقتصادی می‌گردد (Abdul Maliki, 2020). ویروس ذهنی و نیاز به پیشرفت، در ذهن شخص نمودار اندیشه‌هایی است که سروکار آن‌ها با خوب انجام دادن کاری یعنی کارا تر، سریع‌تر و با زحمت کمتر و نتیجه بهتر است. از دید وی انگیزه نوسازی بر بخشی از متغیر فردی، نیاز به موفقیت و علاقه‌مندی به رفاه دیگران مبتنی است (مک کله لند، ۱۹۶۶: ۳۹). هارولد لاسول که با رویکرد روان‌شناختی به تأثیر آن بر فرآیندهای سیاسی پرداخته و بر عواملی همچون انگیزه‌ها، ادراکات، شناخت، یادگیری، نحوه نگرش، جامعه‌پذیری و پویایی گروهی را به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رفتار سیاسی تأکید می‌نماید (Houghton et al., 2013).

شارما رشد روانی را در سلامت ذهن می‌داند که تعادلی بین زندگی مادی و غیرمادی و بین ارزش‌های ابزاری و سنتی جامعه برقرار می‌کند. مشخصه روانی زندگی با مشخصه اجتماعی زندگی در ارتباط است. وی بر عوامل خاص روانی تأکید دارد که جزء خصوصیات بارز رهبران سیاسی به شمار می‌رود. از دید گولت، توسعه نیازمند انتقاد، بازنگری و بازسازی است. تصمیمات صحیح را نماینده عملکردی یک‌جانبه حاصل از عقلانیتی منفرد در حوزه تصمیم‌گیری نمی‌داند. از دید وی عقلانیت سیاسی درکسانی به‌خوبی نمایش داده می‌شود که قدرت را به‌خوبی اداره می‌کنند، منطقشان به‌طور مداوم نه در جهت باقی ماندن در وضع موجود، بلکه به سمت جایگزینی آن پیش می‌رود. همچنان که باید توجه داشت هر تعریفی از توسعه مبتنی بر ارزش‌های خاصی است و نمی‌توان به توافق جهان‌شمول نسبت به یک معنا و مجموعه خطی مشی دست‌یافت.

سیاست‌گذاری عمومی

از نظر توماس بریکلند سیاست‌گذاری عمومی عبارت است از عملی که دولت تصمیم به انجام یا انجام ندادن آن می‌گیرد. از دید وی سیاست‌گذاری عمومی عبارت است از تصمیماتی که دولت به منظور اجرا کردن برنامه‌هایی برای نیل به اهداف مدنظر اتخاذ می‌کند (Naderi et al., 2019). کیتون سیاست‌گذاری عمومی را قوانین و استراتژی‌هایی میدانند که دولت برای هدایت و مدیریت برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و اداری تدوین می‌کند. سیاست‌گذاری عمومی دربرگیرنده برنامه‌های دولت‌ها برای اجرای طرح‌هایی جهت دستیابی به اهداف است (Cochran et al., 1995). در معنایی دقیق‌تر، نظامی از قوانین، اصول، اولویت‌های، دستورالعمل‌ها و مداخلات است که توسط یک شخص، گروه یا حکومت برای تغییر، حفظ یا ایجاد شرایط زندگی که به رفاه انسان‌ها منجر می‌شود، بنابراین یک سیاست‌گذاری موفق باید با درک صحیحی از رفتار انسان همراه باشد تا جامعه را به شیوه‌ای مطلوب شکل دهند و به رفتارهایی بیانجامد که پیامد آن رفاه انسانی است (Birkland, 2014).

توسعه روان‌شناختی

توسعه روان‌شناختی تحت عنوان «نوسازی توسعه» شناخته شده است و متأثر از متفکران مکتب نوسازی هست که دارای ابعاد مختلفی می‌باشد که عبارتند از: نوسازی روان‌شناختی، فکری، جمعیت‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی (Shirzadi, 2013). رویکرد توسعه روان‌شناختی عوامل داخلی و درونی افراد همچون خلیات و باورها، عوامل ذهنی و شخصیتی که تعیین‌کننده رفتار افراد به خصوص در حوزه رفتارهای سیاسی و دگرگونی در نگرش‌ها و ارزش‌ها را مدنظر قرار می‌دهد و اشاره به نوعی تحرک روانی یا ذهنی دارد که بر این اساس در ذیل مفهوم توسعه فرهنگی تغییراتی در نگرش‌ها، ادراک، ارزش و گرایش‌ها پدید می‌آورد و افراد ویژگی‌های روانی، ارزشی، انگیزشی و اعتقادی تازه‌ای را کسب می‌کنند (Abdul Maliki, 2020). به عبارت دیگر، تجارب گذشته از نو و بر اساس نیازها و شرایط تازه و متناسب با شرایط و اقتضات فرهنگی و داخلی بازسازی شده و نهادهای متناسب با آن در جامعه ایجاد می‌شود. دانیل لرنر، الکس اینکلس، دیوید اسمیت، دیوید مک‌کله‌لند، اورت هیگن و اورت راجرز از نظریه‌پردازان اصلی این مکتب هستند. و از آنجایی که هیچ جامعه‌ای در دنیای امروز نیست که بدون مسئله باشد رسیدگی به این مسائل و دسترسی به نتایج حاصله در بین سیاست‌گذاران نیازمند برخورداری از رویکرد شناختی عمیق با مفاهیمی چون، نگرش، ادراک، باورها، رفتار، هنجار، عقلانیت، تفکر استراتژیک، روش‌های مناسب برای ارائه راه‌حل‌های مناسب در فرایند سیاست‌گذاری عمومی می‌باشد و در این پژوهش بعد روان‌شناختی به عنوان پیش‌زمینه اصلی برای اولویت‌بندی تعیین مسائل و ارائه راه‌حل‌های لازم و بستر سازی توسعه در فرایند سیاست‌گذاری عمومی محوریت دارد.

مسائل عمومی

نقطه آغازین و مهم‌ترین نقطه یک سیاست‌گذاری طرح و توصیف یک مسئله است. مسأله عبارت است از یک مشکل، معضل یا نیاز که صرف نظر از وجود عینی و خارجی، در یک فرآیند ادراکی و اجتماعی، برچسب مسأله بر آن زده شده است (Parsons, 2005). برخی شرایط، که ما آن‌ها را مسائل اجتماعی می‌نامیم در زمان‌های پیش، چنین تلقی نمی‌شدند برخی موارد که اجداد ما آن‌ها را مسأله می‌خوانند امروزه بی‌هیچ پرسشی پذیرفته شده‌اند. برخی شرایط را که در حال حاضر از آن‌ها چشم می‌پوشیم، بی‌تردید در آینده مسأله اجتماعی محسوب خواهند شد (کوثرنژاد، ۱۳۹۴) برای به وجود آمدن و مطرح شدن یک مسأله اجتماعی اولین چیز مورد نیاز، درک و تصویری است که نسبت به این شرایط به وجود می‌آید و باید یک معنی خاص (مشکل زار) را به این شرایط ضمیمه کرد که سیاست‌گذاران را به دنبال تدوین و اجرای

سیاست‌های مناسب سوق دهد. به نظر می‌رسد، عدم شناخت لازم در تشخیص و اولویت بندی مسائل و مشکلات از سوی متولیان سیاست‌گذاری مهم‌ترین دلیل ناکارآمدی برنامه‌های توسعه می‌باشد (Seifzadeh, 1993).

نظام حکمرانی و سیاست‌گذاری در ایران مبتلا به انواع گوناگونی از مسائل و مشکلات است که نوع نگرش، ادراک و باورهای سیاستگذاران در سطوح مختلف نیز باعث می‌شود برخی از این مسائل پراهمیت‌تر، برخی کم‌اهمیت و برخی نیز فاقد اهمیت قلمداد شود و لازم است برای استفاده از راه‌حل‌های ممکن و موثر و متناسب با مقتضیات زمانی و مکانی تغییرات ژرفی در نحوه اولویت بندی تشخیص مسائل جهت ارائه راهکارهای اثربخش ایجاد نمایند زیرا در صورت انکار و تحریف مسائل شاهد تداوم وجود مسائل در بخش‌های مختلف می‌باشیم که در قالب جدول ذیل به برخی از مسائل و مشکلات لاینحل در جامعه ایران اشاره می‌گردد.

جدول ۱

جدول مسائل و مشکلات در سیاست‌گذاری عمومی ایران

عوامل اداری و مدیریتی	عوامل فرهنگی و اجتماعی	عوامل اقتصادی	عوامل سیاسی
عدم پاسخگویی	بی تفاوتی اجتماعی	تورم، رکود، بیکاری و قاچاق کالا	ضعف حاکمیت قانون
عدم وجود شفافیت	مسائل ازدواج و طلاق	خصوصی سازی و پیامدهای آن (اختصاص سازی)	ناکارآمدی عمل کرد حکومتی
عدم وجود امنیت شغلی کارکنان	تغییر الگوی خانواده	کسری بودجه دولت	فساد سیاسی و مالی برخی از کارگزاران
تناقض و ابهام در مقررات	عدم توجه به سرمایه‌های اجتماعی	بی عدالتی اقتصادی و شکاف طبقاتی	کاهش مشارکت سیاسی
باند بازی و ناکارآمدی	شکاف نسلی	عدم رقابت در بازارهای جهانی	ضعف در نهادهای نظارتی
عدم وجود نظام انگیزشی در ادارات	کارکرد اجتماعی مجازی	بحران تامین آب	تعارض منافع سیاست‌گذاران
ضعف دانش و تخصص مدیران	نامیدی درباره آینده	بحران صندوق‌های بازنشستگی	عدم وجود شایسته‌سالاری
عدم وجود شایسته‌سالاری		پایین بودن سطح دستمزدها و فقر اقتصادی	در عزل و نصب‌ها
فاصله بین متخصصان دانشگاهی و سیاست‌گذاران		نحوه تخصیص درآمد ارزی حاصل از فروش نفت	بی توجهی به سایر بازیگران در فضای سیاست‌گذاری
انحصارگرایی مدیریتی		فساد اقتصادی و ویژه خواری	شکاف‌های سیاسی و اجتماعی
		تبعیض در بهره‌مندی از منابع	
		خروج سرمایه از کشور	
		اصلاح نظام پولی و بانکی کشور	
		تحریم و عدم جذب سرمایه‌گذاری خارجی	
		عدم ثبات سیاست‌های اجرایی اقتصادی	
		بودجه ریزی نامتوازن و معیوب	

لذا با توجه به اهم مسائل و مشکلات موجود در بخش‌های مورد اشاره (جدول ۱) لازم است سیاستگذاران در شناخت مسئله، اهمیت مسأله، بازیگران، تصمیم‌گیرندگان، امکانات و روش‌های مورد استفاده، اهداف، چگونگی تعریف و انتقال مسئله، محدودیت‌ها و در نهایت راه کارهای پیشنهادی بنا به اقتضاء شرایط واقع بینانه عمل نمایند. یافتن مسئله و شناخت آن اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا مسئله‌ای که دید نشود یا نادرست دیده شود، هر دو در حکم شناخته نشدن است. مسئله‌هایی که شناخته نشود، حل نمی‌شود و اگر حل نشود ممکن است به بحران تبدیل شود. مسائل، در ابتدای راه، ممکن است با تمهیداتی ساده و کم هزینه حل شود اما زمانی که به بحران انجامید، حل آن‌ها دشوار و با هزینه بسیار خواهد بود (Malek Mohammadi, 2022; Razvinejad et al., 2017) و در صورت لاینحل و راکد ماندن مسئله، شدت مسائل در هر مرحله، از مرحله قبلی بیشتر شده و ضمن تبدیل به فاجعه هزینه‌های مادی و معنوی زیادی را به جامعه تحمیل می‌کند.

فاجعه > بحران > معضل > مشکل > مسئله > دغدغه

بر اساس نمودار ترسیم شده در صورت انکار، تحریف و سرکوب دغدغه‌های موجود در نظام سیاست‌گذاری کشور، منجر به این می‌شود که دغدغه‌های لاینحل ظرفیت تبدیل به فاجعه را پیدا نمایند و ممکن است در میانه راه وارد حوزه‌های دیگر هم بشود و برای مثال، چهره اقتصادی، اجتماعی، امنیتی و غیره به خود بگیرند. از این رو لازم است تا برای بهتر شدن وضعیت، سیاست‌گذاری‌هایی متناسب با شرایط (دغدغه‌ها) جدیدی که به وجود آمده است یا احتمال دارد به وجود آید، جهت رفع دغدغه‌ها و نیازهای شکل گرفته وضع شود. این سیاست‌ها باید مبتنی بر شناخت دقیق و واقع بینانه سیاست‌گذاران و دارای برخی ویژگی‌ها از جمله وضوح سیاست، قابلیت اجرا، انعطاف پذیری و جامعیت باشد (Rezaian, 1999).

سیاست‌گذاری آشفته یا کشکولی

گروهی متشکل از کوهن، مارچ و السن در نتیجه تحقیق خود فضای سیاست‌گذاری در برخی مواقع در عرصه سیاست‌گذاری را ظرف زباله^۱ نام نهاده‌اند که ویژگی اساسی آن همگرایی و جفت شدن تصادفی مشکلات عمومی با راه‌حل‌ها (یعنی سیاست‌ها) می‌باشد. آنها معتقدند هرگاه در یک نظام سیاست‌گذاری، ترجیحات، اولویت‌ها، تشخیص مسائل و مشکلات مبهم و نامعین باشد و نتوان تصمیم‌گیری را مبتنی بر طبقه بندی ترجیحات و سپس انتخاب از میان آنها قرار داد در این حالت در یک نظام سیاست‌گذاری آشوب زده به سر می‌بریم. همچنین در این نظام، در خصوص مکانیزم‌ها (روش‌ها) دید روشنی وجود ندارد، زمان سیاست‌گذاری عمومی بلند نیست و معمولاً صحنه سیاست‌های کم دوام است (Cohen & Olsen, 1972). آنها معتقدند هرگاه ترجیحات و اولویت‌ها مبهم و نامعین باشد و نتوان تصمیم‌گیری را مبتنی بر طبقه بندی ترجیحات و سپس انتخاب از میان آنها قرار داد نظام سیاست‌گذاری با خودانگیزگی و تصادفی شکل می‌گیرد (اندرسن، ۲۰۰۳). در این راستا باید به این نکته توجه داشت که گرچه همه خط‌مشی‌ها در بخش عمومی با هدف حل مشکلات اجتماعی طراحی، تدوین و اجرا می‌شوند (Knoepfel et al., 2007). لیکن بسیاری از این خط‌مشی‌ها با الگوی عقلایی تدوین و اجرا نمی‌شوند و می‌توانند پیامدهای منفی برای جوامع در بر داشته باشند (Dye, 2013). از این رو سیاست‌گذاری، چهره‌های سیاه و تاریک نیز دارد که بی‌عدالتی، تنازع سیاسی، خودشیفتگی، خودکامگی و رابطه مداری به جای ضابطه مداری از نشانه‌های آن است. ناتوانی در نیل به هدف‌های عملیاتی و تعهدات، فرایندهای حل مسئله مبتنی بر ترس که به ندرت به تصمیم‌های سودمند منجر می‌شوند، دوباره کاری‌های فراوان، روابط بین فردی بر پایه فریبکاری و خودخواهی از دیگر ویژگی‌هایی است که برای مدل سیاست‌گذاری کشکولی می‌توان برشمرد (Appelbaum & D., 2007). در این مدل سیاست‌گذاری احساسات و رفتارهای منفی تصمیم‌گیرندگان به طور گسترده انعکاس می‌یابد و موجی از نارضایتی را در پی دارد. در این فرایند، بازی‌های قدرت و داد و ستدهای سیاسی به منظور دستیابی به منفعت شخصی، نقش اساسی را بازی می‌کند. تصمیم‌گیرندگان افرادی هستند که بر پایه احساسات منفی خویش اقدام به تصمیم‌گیری در جهت کسب منافع شخصی می‌کنند (Maitlis & Hakan, 2004). سیاست‌گذار در پی حل یک مسئله عمومی است. اما نتایج حاصله بیانگر آن است مسئله‌ای که قرار است حل شود، در واقع یک مجموعه کامل است «از مسائل در هم جای گرفته» است. بنابراین هر راه حل جایگزین برای هر مسئله در هر سطح، ممکن است به یک مجموعه جدید از مسائل در سطح بعدی منتهی شود. در این حوزه، مستمراً مسائلی ایجاد، بررسی و مسائلی نیز حل میشوند، اما برخی از مسائل بدون آنکه راه حلی بیابند فراموش می‌شوند (Pourezat, 2007). از اینرو گاهی چارچوب‌های ذهنی سیاست‌گذاران به قدری در شناسایی و تعریف مسائل عمومی تأثیر می‌گذارند

¹Garbage Can

که آنان هرگز توان درک واقعی مسائل عمومی را نمی‌یابند و گاه احساس تعلق به یک ایده یا اعتقاد یا طرز تلقی، باعث می‌شود که نتوانند علائم مغایر با آن را در عالم واقع درک کنند. بنا براین، مسائل عمومی را به گونه دیگری به اشتباه تعریف و تفسیر می‌نمایند. از همین رو سیاست‌گذاری‌های کشور در زمینه‌های مهمی نظیر سلامت، امنیت عمومی، مسکن، اشتغال، مبارزه با فساد، سیاست خارجی و... را می‌توان با استفاده از این الگو مورد مطالعه قرار داد. لذا با توجه به نتایج حاصله از برنامه ریزی‌های توسعه به نظر می‌رسد بین مدل‌های سیاست‌گذاری، مدل کشکولی یا آشفته از همخوانی بیشتری برای توصیف شرایط حاکم بر فرایند سیاست‌گذاری عمومی در ایران برخوردار می‌باشد که منجر به گسترش فرهنگ ضد توسعه در چرخه سیاست‌گذاری کشور گردیده که برای برون رفت ضرورت تبدیل فرهنگ ضد توسعه و تغییر به فرهنگ توسعه با ویژگی‌هایی که در ادامه این پژوهش به آن پرداخته می‌شود اجتناب ناپذیر می‌باشد.

فرهنگ توسعه

فرهنگ را نظامی از نگرش‌ها، ارزش‌ها و دانشی تعریف می‌کنند که به نحو گسترده‌ای در میان مردم مشترک بوده واز نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود (Inglehart, 2002). جورج لوکاج نیز از نظریه پردازان فرهنگی است که به برتری فرهنگ بر اقتصاد اذعان داشته است (Salehi Amiri, 2006). امیل دورکهایم فرهنگ را عامل وحدت اجتماعی یا همبستگی اجتماعی می‌داند. وی نقش پررنگی را برای فرهنگ در جهت ایجاد ثبات اجتماعی و همچنین تعامل اجتماعی قائل است. از نظر دورکهایم جامعه تا حد زیادی یک پدیده اخلاقی است و احساس همبستگی، باعث تداوم و وحدت جامعه می‌شود. پارسونز بر نقش حیاتی فرهنگ در نظریه سیستم اجتماعی تاکید دارد. نظریه فرهنگ پارسونز مرتبط با نظریه کنش اوست. براساس این نظریه کنش انسان تحت هدایت نگرش، آرمان‌ها و ادراک عام قرار داشته و همواره یک بعد هنجاری یا غیرعقلانی دارد (Salehi Amiri, 2006). مراد از تاکید بر تعاریف فوق الذکر از مقوله فرهنگ به معنای نظامی از نگرش‌ها، ارزش‌ها و ادراک مشترک یک جامعه، این هست بین نگرش‌ها و ادراک افراد یک جامعه و از طرفی ایجاد رویکرهای توسعه پذیر یا توسعه ناپذیر ارتباط معناداری وجود دارد و هرچه باور و نگرش یک جامعه به خصوص در بین متولیان سیاست‌گذاری واقع بینانه تر و مستمر باشد مسیر توسعه به همان نسبت در مسیر هموارتری تداوم پیدا می‌کند. باید مفهوم فرهنگ را نظامی راهنما و دلالت گر خواند که نظم اجتماعی از طریق آن منتقل، بازتولید، تجربه و کشف و به تمام شیوه‌های زندگی تعمیم داده می‌شود. فرهنگ به همه باورها، ارزش‌ها، رفتارها، روشها، نگرش‌ها، انتخاب‌ها و ترجیحات افراد در کلیه جوانب زندگی آن‌ها اطلاق می‌شود. به این ترتیب، ارتباط فرهنگ با همه شئون زندگی انسان قابل درک خواهد بود و ارتباط دوسویه‌ای میان توسعه و فرهنگ جامعه وجود دارد (Hall & D, 1997). البته از طرفی نیز سازگاری و همخوانی مسائلی نظیر رفتارها و شیوه‌های حکومتی، سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، با ریشه‌ها و ارزش‌های فرهنگی جامعه بسیار مهم بوه و تغییر در نگرش و باورها را میتوان نقطه آغاز تغییرات نهادی قلمداد نمود (North, 2003).

نظریه مقاومت فرهنگی

در نظریه مقاومت فرهنگی چنانچه سیاست‌ها و اقداماتی که حکومت در مسیر توسعه اتخاذ می‌کند، با ارزش‌ها و پایه‌های فرهنگی جامعه در تعارض باشد، با مقاومت‌های آشکار و پنهان اقشار و گروه‌های مختلف در جامعه مواجه خواهد شد؛ مقاومت‌هایی که مانع هم افزایی نیروهای جامعه جهت پیشبرد مقاصد توسعه خواهند شد. این مقاومت‌ها چنانچه به صورت غیر مستقیم و غیر آشکار صورت گیرند، مقاومت فرهنگی نامیده می‌شوند. استفان دانکومب، مقاومت فرهنگی را مفهومی انعطاف پذیر می‌خواند که می‌تواند برای توصیف فرهنگی به کار رود که آگاهانه یا ناآگاهانه، مؤثر یا غیر مؤثر در برابر ساختار سیاسی، اقتصادی و یا اجتماعی مقاومت می‌کند و می‌تواند آن را دگرگون کند

(Duncombe, 2002). جوامع مختلف در طول تاریخ، همواره شاهد انواع رفتارهای غیر خشونت بار اما خارج از الگوهای مرسوم جامعه از سوی اقشار گوناگون بوده اند؛ واکنش‌هایی که اعتراض به وضع موجود ویژگی بارز آنهاست، اما در شیوه اجرا بسیار متنوع هستند، به طوری که حوزه‌های این واکنش‌ها شامل ادبیات، طنز، هنر تا شیوه‌های نامتعارف رفتاری و نیز الگوهای پوشش در جامعه می‌شود. نتیجه برآمده از این مقاومتها در طیفی از تلاش برای بقا تا بروز انقلاب قرار می‌گیرد. بقا نقطه‌ای است که در آن مقاومت فرهنگی صرفاً راهی برای تحمل مشقات روزمره و ناعدالتی‌های زندگی در عین تلاش برای کسب سایه‌ای از شان و احترام است. آنچه جی اسکات «اشکال روزمره مقاومت» و «نسخه‌های پنهان مقاومت» می‌نامد بدین ترتیب، فقط در آخر طیف است که وضع موجود تغییر می‌کند. به این ترتیب، انتهای طیف نتایج مقاومت فرهنگی استفان دانکومب، مقاومت را از شکل پنهان و فرهنگی خارج کرده و وارد حوزه مقاومت آشکار و حتی انقلاب برای تغییر وضع موجود خواهد کرد. در حوزه مورد مطالعه این پژوهش این حالت چنین تصویر می‌شود که مقاومت در برابر فشارها، تناقضات فرهنگی و نابرابری‌هایی که به بهانه توسعه بر جامعه تحمیل شده است، چنان شدت می‌گیرند که از شکل غیر آشکار خود فاصله گرفته و مستقیماً برای متوقف سازی این فرایند عجیب شده با ساختار قدرت و نظام حکومتی مجری آن بر می‌آیند (Scott, 1990). حال می‌توان به پرسش مطرح در این پژوهش پاسخ گفت. برای به ثمر نشستن یک فرایند توسعه و دستیابی به مسیر توسعه مطلوب لازم است.

زمینه‌های فرهنگی لازم برای توسعه ایجاد و از دامن زدن به تضادها و تناقضات فرهنگی اجتناب شود، زیرا بی توجهی به این دو مورد به بروز مقاومت خواهد انجامید که هزینه‌های آن متوجه کل جامعه خواهد بود و دستیابی به اهداف اصیل توسعه را ناممکن خواهد کرد. در تاریخ معاصر ایران، هیچ یک از اهداف ملی به اندازه توسعه، محل بحث و بررسی نبوده است و گرچه سابقه تدوین برنامه‌های توسعه به سال‌های قبل از انقلاب اسلامی بازمی‌گردد، اما تحقق توسعه علی‌رغم به دست آوردن دست آوردهای قابل توجه اما در بخش‌هایی همچون حوزه‌های (مدیریتی و اداری، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و سیاسی) به دلیل لاینحل ماندن مسائل مربوط به هر یک از این بخش‌ها با اخلال و موانع بسیار جدی مواجه گردیده است.

در آسیب شناسی سیاست‌گذاری توسعه در ایران با این سوال مواجه می‌شویم که آیا روحیه، طرز تفکر، ادراک، نگرش و رفتارهای متولیان سیاست‌گذاری عوامل تعیین کننده توسعه کشور محسوب می‌شوند؟ در پاسخ به نظر می‌رسد در صورت عدم تغییر آن دسته از عادات فرهنگی همچون نحوه تفکر، نگرش‌ها و باورهای منسوخ شده موثر در تدوین سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی توسعه، فرایند توسعه در مسیر راکد خود باقی می‌ماند. به عبارتی در برنامه‌های توسعه جنبه‌های سخت افزاری امور را مطلق کرده‌ایم و جنبه‌های نرم افزاری متناظر با آن‌ها را که مکمل و چه بسا پیش شرط امور سخت افزاری هستند را نادیده انگاشته‌ایم (Shakeri, 2014). این شرایط موجبات ناکارآمدی هرچه بیشتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی را فراهم نموده است و گواه این امر ناتوانی دولت‌های مختلف برای یافتن راه‌حلی سودمند و موفق برای معضلات عمده‌ای است که در دستور کار سیاسی آنان قرار داشته است. به نظر می‌رسد مسئله اول کشور ما ناکارآمدی است و اگر درجاتی از کارآمدی به صورت تدریجی تحقق یابد، مسائل بعدی ما بهبود می‌یابد (Sari al-Qalam, 2014).

این در حالی است که دولت قادر به پاسخ گویی به تمامی چالش‌های پیش رو نیست. این عدم توانایی که به صورت ناکارآمدی متجلی می‌شود بر مقبولیت حکومت نزد مردم نیز تأثیرگذاری باشد (Ashtarian, 2007). تغییر روند رکود حاکم بر فرایند سیاست‌گذاری حول برنامه‌های توسعه در ایران مستلزم بازنگری در رویکردهای ذهنی و نگرش متولیان موثر امر سیاست‌گذاری توسعه می‌باشد که زمینه ساز تحقق حکمرانی خوب در کشور به شمار می‌آید (Sharifzadeh & Qolipour, 2002).

جایگاه هدفمندی در سیاست‌گذاری عمومی

عدم توجه به عنصر هدفمندی به معنای نبود درک صحیح و در خور از مفهوم توسعه در فرآیند سیاست‌گذاری است؛ یعنی همواره در برنامه‌ها به دنبال چیزی بوده ایم که نمی‌دانسته ایم چیست و برای چیزی برنامه ریزی کرده ایم که تصویری مشخصی از آن نداشته ایم. همین امر سبب شده است که در برنامه‌هایمان تناسبی میان هدف توسعه و شیوه‌ای که از طریق آن قرار است به توسعه برسیم، نباشد. به این ترتیب، اگر در فرآیند برنامه ریزی، تعریف درست و دقیقی از هدف برنامه وجود نداشته باشد بدون شک اجرای آن برنامه با شکست مواجه خواهد شد. یکی از مشکلات اساسی نظام برنامه ریزی در کشور ما نیز همین مساله، یعنی فقدان یک تعریف واحد و صحیح از مفهوم توسعه است. مشخص شدن تلقی از توسعه از یک سو به معنای مشخص کردن هدف بر مبنای موازین علمی است و به تبع آن است که منطبق انتخاب‌ها، مرتبه بندی‌ها و آنچه با مسامحه، شناخت روابط علت و معلولی میان متغیرهای موثر بر فرآیند توسعه خوانده می‌شود، مشخص شده و قابل ارزیابی عالمانه خواهد بود، مشخص شدن تلقی از توسعه به معنای شفاف سازی فرآیندی است که ما را به درک خاصی از مساله رسانده است. تجربه بیش از نیم قرن برنامه ریزی در ایران نشان داده است که ویژگی مشترک تمام برنامه‌های طراحی و اجرا شده در ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی این است که عموماً برنامه ریزی‌ها بدون ارائه یک تعریف عالمانه و عملیاتی از توسعه صورت گرفته است. درسال‌های اخیر گاه شاهد اختلاف نظرهای اساسی و بنیادین میان صاحب نظران و برنامه ریزان در تعیین پارادایم‌های برنامه‌های توسعه بوده ایم به نحوی که به عنوان مثال شدت این اختلاف نظرها در برنامه چهارم توسعه، منجر به جمع آوری و امحای برخی از کتب مبانی نظری برنامه چهارم شد (Barmaki, 2013). بنابراین، مقصود ما از برنامه ریزی، آن نوعی از برنامه ریزی است که در آن اولاً، یک فرد یا گروه به تنهایی تعیین کننده اهداف برنامه نبوده و فضای برنامه ریزی صحنه تعامل و تقابل افکار، عقاید، اندیشه‌ها و باورهای گروه‌های مختلف اجتماعی باشد به گونه‌ای که در عمل در فرآیند برنامه ریزی تعامل سه جانبه‌ای میان نهادهای مدنی، نهادهای کارشناسی و رهبران سیاسی برقرار شود، تعامل این حجم عظیم از نگرش‌ها و مدل‌های ذهنی متفاوت که خواه ناخواه بر روند برنامه ریزی و سایر مراحل تدوین یک برنامه اثر می‌گذارد، بتواند بازخوردهای اصلاحی و حتی تغییر نگرش‌ها در جهت بهبود نهادهای موجود به همراه داشته باشد (Mirzaei, 2003).

جایگاه عقلانیت در سیاست‌گذاری عمومی

یکی از مجاری اصلی ناکامی فرآیند سیاست‌گذاری در ایران عنصر عقلانیت بوده و عقلانیت یعنی توجه به اندیشه، تفکر و عقاید آحاد مردم، با بررسی عنصر عقلانیت که با عنصر هدفمندی نیز در ارتباط است به واسطه به میان آوردن مفهوم ذهن و اندیشه و شیوه فکری انسان مفهوم عقلانیت را بیش از پیش مهم تر جلوه می‌دهد چرا که هر نوع نگاه به انسان و ذهن او بر تعریف توسعه و برنامه ریزی اثرگذار بوده و پای مبحث تناسب هدف و ابزار را به میان می‌کشد.

بستر مطالعاتی مفهوم عقلانیت، مباحث علوم شناختی است که مساله اصلی آن تبیین نحوه بازنمایی و ارتباط ذهن/ مغز است (ملزر، ۲۰۰۴: ۲). به بیان دیگر، همین تمرکز بر ذهن مساله‌ای است که روش علوم شناختی را از سایر روش‌ها متمایز می‌کند. یکی از مباحثی که مورد توجه اندیشمندان علوم شناختی قرار گرفته، بحث مدل‌های ذهنی است. بر اساس این نظریه، نگرش، نحوه تفکر، ادراک ما از جهان، انتخاب‌ها و کنش‌هایمان وابسته به مدل‌های ذهنی است (Jonson & Miners, 2000). داگلاس نورث نیز با تمرکز بر ذهن و مدل‌های ذهنی به بررسی باورها و نهادها می‌پردازد. وی معتقد است که ما از میان مجموعه‌ای از آلترناتیوها انتخاب می‌کنیم که خودشان ساخته‌های ذهنی هستند، بنابراین، اینکه ذهن چگونه کار می‌کند و محیط پیرامون را درک می‌کند، اساس مطالعه در باب ذهن است (North, 2003). ما این مدل ذهنی به نسبت تبلور یافته را باور می‌کنیم و به هم پیوستگی باورها (که می‌توانند استوار یا بی ثبات باشند) را «سیستم باورها» می‌نامیم

(North, 2003). باورهای غالب یعنی باورهای نوآفرینان اقتصادی و سیاسی که در موقعیت سیاست‌گذاری قرار دارند در طول زمان موجب رشد مستمر ساختار تفضیلی نهادها، یعنی قوانین رسمی و هنجارهای غیررسمی می‌شوند که هر دو با یکدیگر عملکرد اقتصادی و سیاسی را تعیین می‌کنند (North, 2003). براساس مبانی نظری ارائه شده توسط نورث و بسط مدل وی، می‌توان گفت که افراد برنامه‌ریزان بر اساس مدل ذهنی خود که نتیجه بازخوردهای محیط بیرونی و اصلاحات صورت گرفته روی آن است به نوعی از سیستمی فکری اعتقاد می‌یابند که تغییر آن در طول حیات فرد اگر نگوئیم غیر ممکن است، بسیار دشوار خواهد بود. بر این اساس، انسان‌ها در اینجا برنامه‌ریزان هنگام تصمیم‌گیری از عقاید و باورهایی که از پیش در ذهنشان نقش بسته تاثیر می‌پذیرند. از این رو، اگر نظام سیاست‌گذاری را همان نهاد اجتماعی بدانیم که عرصه حضور و مشارکت گروه‌های متفاوت اجتماعی بوده و تعامل اندیشه و ذهن این گروه‌های سیاسی و مدنی و کارشناسی به آن شکل می‌بخشد، می‌توان چنین استدلال کرد که کنشگران نهادهای مدنی و کارشناسی و رهبران سیاسی، براساس عقلانیت خود که از سیستم باورها، مدل ذهنی و بازخوردهای اصلاحی صورت گرفته بر آن شکل می‌گیرد در سطوح مختلف تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی با یکدیگر تعامل می‌کنند. هربرت سایمون در ارتباط با مفهوم عقلانیت بحث‌های مفصلی را مطرح ساخته است به طوری که به «پیشوای عقلانیت محدود» معروف است و بدون تردید و حداقل در علم اقتصاد، مفهوم عقلانیت محدود با نام وی گره خورده است. سایمون اشاره می‌کند: «توانایی و ظرفیت ذهن بشر برای حل مسائل و مشکلات پیچیده به میزان بسیار اندکی با اندازه و بزرگی مشکلاتی که راه حل شان در دنیای واقعی نیازمند رفتارهای عقلانی عینی است، مقایسه می‌شود (سایمون، ۱۹۵۷: ۱۹۸). عقلانیت محدود، یعنی عقلانیتی که با دانش ما از رفتار بشر در رابطه با انتخاب‌های واقعی اش سازگار است، فرض می‌کند که یک تصمیم‌گیرنده باید در جست و جوی آلترناتیوها باشد، دانش ناقص و مبهمی از نتایج کنش‌ها و اقدامات دارد و کنش‌هایی را بر می‌گزیند که انتظار دارد رضایت بخش باشند (سایمون، ۱۹۹۷: ۱۷). از نظر سایمون، فاصله بین عقلانیت و رفتار به واسطه مفهوم «تصمیم‌گیری» پر می‌شود.

تجربه سیاست‌گذاری در ایران

نحوه تهیه و تدوین، تصویب، اجرا و عملکرد برنامه‌های توسعه در ایران نشان می‌دهد که اهم آن‌ها عموماً با مشکلات و عوامل بازدارنده‌ای روبه‌رو بوده که بسیاری برخاسته از نبود هماهنگی میان قوانین و تعهد به اجرای قواعد حاکم بر برنامه‌ها است. در این میان، یکی از عمده دلایل عدم تحقق موارد مصوب برنامه، ناسازگاری اهداف با یکدیگر بود که گاهی دو هدف را در تضاد با هم قرار می‌داد. روند تأمین نشدن برخی اهداف کلان برنامه‌ها در سایر برنامه‌های توسعه که تفاوت‌های اندکی از نظر ساختار و ماهیت با یکدیگر داشتند، ادامه داشت. در برنامه پنج ساله دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴)، اهداف کلان در قالب ۱۶ هدف کلان کیفی بیان شد که از این مجموعه، پنج هدف به محورهای برنامه ارتباط داشتند در حالی که بین ۱۱ هدف دیگر برنامه هماهنگی و رابطه مشخصی دیده نمی‌شد. بنابراین، پیوند بین محورها و اهداف بسیار سست تعریف شده بود (Poostforosh & Ramzyar, 2009). به نظر می‌رسد، عدم تمایل به استفاده از نظرات و تفکرات دیگر گروه‌ها در برنامه‌های توسعه بیش از آنکه زاییده فقر دانش در این زمینه باشد، محصول نگرش‌های مقطعی و سیاست‌ورزی‌های برنامه‌ریزان است و اینکه بتوانند در دوره‌های کوتاه، تصویر روشنی از فعالیت خود به دست دهند. تاریخ برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی ایران، پر است از نمونه‌های کوچک و بزرگی که حکایت از سایه افکنی منویات گروه‌های ذی نفوذ سیاسی دارد که چه برای کسب رانت بیشتر و چه برای تداوم قدرت سیاسی خود، بر نظام برنامه‌ریزی ایران تاثیر می‌گذارند.

ارتقای دانایی و تحول در نگرش‌های فردی

ارتقای دانایی و تحول در نگرش‌های فردی نظام باورها، نقش برجسته‌ای در ارتقای کارآمدی سیاست‌گذاری توسعه دارد. از آنجا که تاکنون هیچ برنامه منسجمی برای توجه به رفع این نوع مشکلات و اصلاحات رفتاری وجود نداشته و از سوی دیگر، بی‌نظمی‌های موجود در جامعه و ناکارآمدی‌های موجود در سطح نظام سیاسی، مانع توجه دولت به این نوع مشکلات شده است، بنابراین، ضرورت دارد که این موضوع در چارچوب برنامه‌های منسجم، مورد توجه قرار گرفته و به عنوان یک عامل زیربنایی و تأمین‌کننده شرایط حضور مردم در عرصه تحقق حکمرانی خوب از اهمیت مناسبی برخوردار باشد. این امر نیازمند نوسازی، بهسازی و توسعه روان‌شناختی در میان حکمرانان و جامعه ایرانی می‌باشد. به نظر میرسد بازسازی از جنبه روان‌شناختی بهسازی در نگرش‌ها، ارزش‌ها، رویکردها و رویه‌های حاکم بر فرایند سیاست‌گذاری عمومی را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. نظریه‌های مکتب نوسازی در حوزه‌های نوسازی اقتصادی، نوسازی روانی اجتماعی، نوسازی اجتماعی توسعه جوامع را بحث می‌کند که هدف این پژوهش نیز جهت تحلیل هر چه بیشتر مطالب ارائه شده بهره برداری از آراء صاحب نظران مکتب نوسازی روانی و اجتماعی بوده است. نظریه پردازان در حوزه نوسازی روانی اجتماعی واحد تحلیل و مطالعه خود را سطوح میانی و خرد جامعه قرار داده و نقطه آغاز نوسازی را در نوسازی انسان و نظام شخصیتی او می‌بینند. اندیشمندان این حوزه معتقدند که با تحقق نوسازی و نوشدن انسان سایر جنبه‌های نوسازی یعنی نوسازی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ظهور پیدا می‌کند (Azkia, 1997).

ارزیابی نحوه سیاست‌گذاری توسعه در ایران شاهد کم‌رنگی بعد نرم‌افزاری توسعه یعنی ابعاد انسانی، فرهنگی و اجتماعی بوده و این وضعیت ما را با نوعی توسعه بی‌قواره مواجه نموده است. در اجرای موفق یک برنامه توسعه، رفتار اخلاقی منطقی، قانونی و مورد اعتماد ضروریست. زیرا، «برای انجام غیر اخلاقی‌ترین امور رفتار اخلاقی و برای غیر منطقی‌ترین امور، رفتار منطقی و برای غیرقانونی‌ترین امور، رفتار قانونی و برای توفیق غیر قابل اعتمادترین گروه، اعتماد لازم است» رفتارهای منطقی، اخلاقی، قانونی و مورد اعتماد، دیگر بعد اقتصادی ندارند بلکه در حوزه سرمایه‌های انسانی و اجتماعی قرار می‌گیرند. این ابعاد که در توسعه نقش اساسی دارند، در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه، مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند، اما طی این سالها، سرمایه اجتماعی به شدت سقوط کرده است. پایین آمدن سرمایه اجتماعی، زندگی عادی مردم را متوقف نمی‌کند زندگی جریان داشته و فعالیت‌های سابق ادامه دارد اما همه امور پر هزینه و کند می‌شود. وقتی برای مردم دیگر هیچ مقامی و نص هیچ قانونی اعتماد آور نباشد، وقتی رفتار مردم با هم مانند مسافرانی موقتی است، وقتی حافظان و مجریان، خود بزرگترین قانون شکن‌اند، وقتی مردم با چندگانگی در قدرت مواجهند، توفیق در سیاست‌گذاری‌های توسعه با تردید جدی مواجه می‌شود (Renani, 2001).

ایجاد الزامات حکمرانی خوب برای تدوین سیاست‌گذاری‌های توسعه در کشور ایران می‌طلبد در کنار تغییر در نگرش و نظام باورها، مجریان و متولیان مربوطه در حوزه سیاست‌گذاری عمومی به اصلاحات اجتماعی توجه جدی داشته باشند و جامعه را به لحاظ فرهنگی ارتقا دهند. بسیاری از مشکلات و موانع فراروی کشور، ناشی از گسست و شرايطی است که در فضای منازعات سیاسی و اجتماعی کشور ایجاد شده است. در واقع، گفت و گو و مفاهمه ملی، به معنای خواست و اراده همه بخش‌های حاکمیت و نخبگان برای عبور از مشکلات و رسیدن به اهداف مورد انتظار است. گفت و گو فضای روانی لازم برای رشد و توسعه کشور را فراهم می‌کند و از رهگذر مفاهمه است که می‌توان به یک وحدت گفتمانی بر محور منافع مشترک ملی رسید و متعهد به حرکت در چارچوب این اصول بود. در فضای گفت و گو، بسیاری از رفتارهای نابهنجار از قبیل تهمت زدن و افترا، کنار گذاشته می‌شود و چنانچه اختلافی نیز در مسیر فعالیت‌ها و برنامه‌های کشور ایجاد شود، در چارچوبی مورد توافق به بحث گذاشته شده و درگیری‌ها و بحث‌ها به فضای عمومی جامعه منتقل نمی‌شود. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت، حکمرانی خوب، با ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه در ارتباط است و حکمرانی با شاخص‌هایی همچون حکومت قانون، مدیریت کارآمد جامعه در زمینه‌های

گوناگون، پاسخگویی و روشن بودن رفتارها و تصمیم‌های حکومت، نظارت‌های نهادمند، عدالت گستری، امنیت گستری، توزیع عادلانه و منطقی کالاها، خدمات و ارزش‌های بنیادی، و مشارکت سیاسی و مدنی گروه‌ها و نهادهای مدنی و کاهش چشمگیر فساد و تبعیض در زمینه‌های گوناگون می‌باشد (Jonson & Miners, 2000).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش تحلیل توسعه روان‌شناختی در سیاست‌گذاری عمومی و توسعه پایدار ایران بود. ارزیابی شش دهه برنامه‌ریزی توسعه در ایران نشانگر عدم تناسب حجم عظیم منابع مصرف شده با دستاوردهای اقتصادی و اجتماعی بوده است. بررسی فرآیند توسعه در کشور، بیانگر وجود مسائل متعددی است که ضرورت آسیب شناسی واقع بینانه و منصفانه سیاست‌گذاری توسعه در کشور را اجتناب ناپذیر می‌نماید. بخش عمده مشکلات حاکم در نظام سیات گذاری به سطحی نگری موجود در بین مدیران تصمیم‌گیری در حوزه‌های سیاست‌گذاری کشور مربوط می‌شود که به جای پرداختن به ریشه‌ها و امور زیربنایی و اصلاح ساختارها، خود را درگیر روزمرگی‌ها و مدیریت مسائل پیش پا افتاده کرده‌اند و اگر به صورت یکجانبه و بدون توجه به نظر دیگران در پی عملیاتی کردن تصمیمات خود نبودند و به جای رقابت منفی و نگاه تخریبی و ابزارگونه به یکدیگر، براساس اصل تساهل و اعتماد متقابل به نظرات یکدیگر توجه می‌کردند و حاضر به چشم پوشی از منافع شخصی و جناحی و ترجیح دادن مصالح و منافع ملی بر آن‌ها بودند، آنگاه نتایج حاصله از سیاست‌گذاری توسعه متفاوت می‌بود. مدیریت توسعه در ایران به اشکال و انحاء گوناگون دچار آسیب است؛ این آسیب از آنجا نشأت می‌گیرد که هدایت گران برنامه‌های توسعه، سمت و سوی آن را براساس نگاه سخت افزاری ترسیم کرده و التفات چندانی به بعد نرم افزاری و شناختی آن نداشته‌اند. هنگامی که مجریان برنامه‌ها و سیاست‌گذاری توسعه به عمده ساختن بخش سخت افزاری توسعه مبادرت می‌نمایند و از بعد دیگر آن یعنی نظام مناسبات اجتماعی، نیازها، کنش‌ها و نظام اعتقادی و گرایش‌های غفلت می‌کنند. شکلی از توسعه رقم می‌خورد که یک بعدی، بی‌قواره و نامتناسب است و براساس آنچه گفته شد می‌توان اصلی‌ترین عوامل مخل توسعه اصیل را چنین عنوان کرد:

۱. فقدان فرهنگ زمینه ساز و مشوق توسعه در میان اقشار جامعه؛

۲. ایجاد ناسازگاری و تضادهای فرهنگی و ارزشی در جریان فرایند توسعه؛ و

۳. دامن زدن به سطوح بالای انواع نابرابری در جریان فرایند توسعه

لذا راه خروج از شرایط فعلی نهادینه شدن رویکرد شناختی واقع بینانه در بین متولیان سیاست‌گذاری عمومی جهت شناسایی مسائل و مشکلات موجود و اتخاذ راه‌حل‌های مناسب و مؤثر با هر کدام از مسائل مربوطه در کشور می‌باشد و این امر میسر نمی‌شود جز تغییر و بازسازی در نظام باورها، ادراک و نگرش‌های فعلی در نظام سیاست‌گذاری عمومی کشور که منجر به آن شود در ادوار آتی سیاست‌گذاری توسعه در کشور بر خلاف تجربه‌های نه چندان کارآمد گذشته از ویژگی‌های اساسی به شرح ذیل برخوردار گردند که قابلیت شناسایی مسائل، مشکلات و ارائه راه کارهای مناسب را داشته باشند.

۱. برنامه‌ها با ترازنامه انسانی باید آغاز شوند و منظور آن این است که برآورده شود چه منابع انسانی در کشور وجود دارد؟ وضعیت

آموزش نیروهای انسانی چگونه است؟ چه مهارت‌هایی وجود دارد؟ فقر و توزیع درآمد چگونه است؟ میزان بیکاری و اشتغال کدام است؟ وضعیت دموگرافیکی جمعیت چگونه است؟ هر برنامه توسعه باید ترازنامه انسانی جامع و کاملی ارائه کند و برای طراحی ترازنامه‌های مطلوب باید سرمایه‌گذاری کافی انجام گیرد؛

۲. جهت‌گیری‌های برنامه باید به شکل نیازهای بنیادین انسانی تبیین شوند و سپس، به جهت‌گیری‌های مادی و فیزیکی تولید و مصرف تبدیل شوند و معین شود که کشور با درآمد سرانه فعلی و میزان رشد پیش‌بینی شده در چه سطحی می‌تواند تأمین‌کننده نیازهای اساسی جامعه و مردم باشد.

۳. یکپارچگی هدف‌های تولید و توزیع به این معنا که برنامه توسعه باید آنچه را که تولید می‌کند، مشخص کند و نحوه توزیع مبتنی بر عدالت و دست کم انصاف تولید ملی را معین کند و جهت‌گیری برنامه به سمت تأمین اقشار مستضعف و فقیر جامعه و همچنین، ایجاد اشتغال حرکت کند.

۴. برخورداری برنامه توسعه از مشارکتهای مردمی و بخش عمومی جامعه و بخش غیردولتی و جامعه مدنی.

۵. برخورداری برنامه توسعه از ابعاد انسانی و توانایی نمایش دادن رشد شاخص‌های بهره‌مندی مردم و کاهش ضریب فقر به نحوی که معین شود مردم به چه میزانی از رشد دست یافته‌اند.

۶. ارزیابی، بررسی و نظارت دقیق بر روند میزان پیشرفت و تحقق اهداف سیاست‌گذاری توسعه از سوی متولیان مربوطه.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی‌رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Abdul Maliki, S. (2020). *Theoretical Foundations of Psychological Renewal, Tehran*. Vania Publishing House.
- Abdul Maliki, S. (2022). *Psychological foundations of politics*. Vaniya Publishing House.
- Appelbaum, S. H. R.-G., & D. (2007). Tovins in the workplace: affection organizations and employees. *Corporate Governance: the international journal of Business in, so-ciety*, 7(1), 19-28.
- Ashtarian, K. (2007). Implementation research, the challenges of public policy implementation in Iran, the project carried out in the Council of Expediency of the Ni-zam. In.
- Azkiya, M. (1997). *Development Sociology*. Institute Publication.
- Bagherifard, M. H., Tawakli, A., & Alwani, S. M. (2014). Cultural policy making in religious government. *Islamic Government Quarterly*, 20(1), 173-204.

- Barmaki, A. (2013). Pathology of development programs after the Islamic revolution, Vice President of Planning, Macroeconomic Planning and Program Evaluation. In.
- Birkland, T. (2014). *An Introduction to Policy Process* (2 (N. Y. Ed.), Ed.). :ME Sharp.
- Cochran, C., Malone, E., & G, B. (1995). Public Policy: Perspectives and Choices. In: MacGra Hill.Peters.
- Cohen, J. G. M., & Olsen, J. P. (1972). *Administrative Science Quarterly*, 17(1), 1–25.
- Cottam, M. L., Mastors, E., & Preston, T. (2022). *Introduction to political psychology*. Routledge.
- Crowley, M., Supplee, L., Scott, T., & Brooks-Gunn, J. (2019). The role of psychology in evidence-based policymaking: Mapping opportunities for strategic investment in poverty reduction. *American Psychologist*, 74(6), 685.
- Duncombe, S. (2002). Cultural Resistance Reader. In.
- Dye, T. (2013). *Understanding public policy*. Pearson Education.Inc.
- Ehrenberg, R., Smith, R., & Hallock, K. (2021). *Modern labor economics: Theory and public policy*. Routledge.
- Hall, S., & D, P. (1997). Question of cultural Identity.london:sage publication. In.
- Houghton, D. P., Nazri, A. A., Moftuh, S., Tehran, Q., & B. (2013). *Political psychology (situations, individuals and examples* (Vol. 12). Univ of California Press.
- Inglehart, R. (2002). *Cultural transformation in an advanced industrial society* (M. Veter, Trans.). Nash Kavir.
- Jonson, R. W., & Miners, H. (2000). Approaches to promoting Good Governance”. In.
- Kamali, Y., Sheikhzadeh, S., Joshani, H., & Askari, F. (2020). The challenges of formulating development policies in Iran (five-year development plans. *Program and Development Research*, 2(4), 12–95.
- Knoepfel, P. I., C., v., F., H., & M. (2007). Public policy and alysic the policy press: university of Bristol. In.
- Maitlis, S. O., & Hakan. (2004). *Toxic Decision Processes: A Study of Emotion and Decision-making Processes in Administrative*”. The.
- Malek Mohammadi, A. (2022). Developmental psychology: From learned helplessness to development. *Interdisciplinary Studies in Humanities*, 15(3), 168–193.
- Martínez-Rodríguez, I., Quintana-Rojo, C., Gento, P., & Callejas-Albinana, F. E. (2022). Public policy recommendations for promoting female entrepreneurship in Europe. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 18(3), 1235–1262.
- Mirzaei, H. (2003). The main challenges of the development planning system in Iran on the eve of the fourth development plan. *Quarterly Journal of the Institute of Religious and Economic Studies*, 1(4), 18–23.
- Naderi, N., Nowrozi, A., & Siadat, S. A. (2019). *Policy making in education*. Yarman.
- Nazari, A., & Ali. (2022). *Ontological issue and identity of political science in Iran*. Qaseida Sera Publishing.
- North, D. C. (2003). Effect of institution on market performance, federal communication commission, washington. In.
- Parsons, W. (2005). *Basics of public policymaking and policy analysis* (H. M. Mohammadi, Trans.; Vol. 2). Research Institute of Strategic Studies.
- Poostforosh, I., & Ramzyar, H. (2009). *General evaluation of the development program after the revolution*. Office of Program and Budget Studies.
- Pourezat, A. A. (2007). *Basic knowledge of government and government administration*. Smet.
- Qolipour, R. (2009). *Good governance and a good example of government*. Islamic Azad University Press.
- Razvinejad, S. A., Mohammadi, M., & Hamidreza. (2017). Analytical introduction to the problemology of security policy. *Strategic Public Policy Studies Quarterly*, 27(4), 279–296.
- Renani, M. (2001). Fall of social capital. In.
- Rezaian, A. (1999). Principles of organization and management. In.
- Rovira Kaltwasser, C. (2021). Bringing political psychology into the study of populism. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 376(1822), 20200148.
- Salehi Amiri, R. (2006). Cultural concepts and theories. In.
- Sari al-Qalam, M. (2014). *Iran's Authoritarianism in the Qajar Era*. Farzan Rooz Publications.
- Satarifar, M. (2020). *Ben Mayeh of Development and Underdevelopment*. Tehran, Allameh Tababaei University Publications.
- Scott, J. (1990). Domination and the Arts of resistance: Hidden transcripts. In.
- Seifzadeh, S. H. (1993). *Different theories about different ways of modernization and political transformation*. Qoms Publishing.
- Shakeri, A. (2014). Problems of planning in Iran, Vice President of Economic Research, Office of Economic Studies. In.
- Sharifzadeh, F., & Qolipour, R. (2002). Good governance and the role of the government. *Culture and Management Journal*, 4(3), 13–23.
- Shirzadi, R. (2013). *Modernization, development, globalization (concepts, schools, theories*. Age publishing house.